

Lejorrázott Szeretem, s a már ismert másik kettő) ezt a formát tünteti fel. Márpedig Kisfaludy Sándor *Hunyadi Jánosa*, az első jambusos magyar dráma, 1816-ban jelent meg.

A *Sas és a Varjú* ugyan hexameteres — s mint ilyen, külön figyelmet érdemlő unikum Kisfaludy Sándor költészetében,⁸ — ám tartalmából következtetve csak olyan későbbi korban keletkezhetett, amikor már a komolyabb magyar kritikai irodalom bontogatni kezdte szárnyait (a költő szerint: varjú-szárnyait). Tehát semmi esetre sem 1810 előtt. S irodalomtörténeti adatokkal szinte dátumszerűen nyomon tudjuk követni a költő kritikaellenes hangulatának, érzületének kialakulását és elmélyülését, amely levelezéséből is visszatükrözik. 1809-ben jelenik meg német nyelven Kazinczy Himfy-bíráta a bécsi *Annalen*ben, ugyanitt 1810-ben a *Regék* recenziója, 1811-ben a *Tövisék és virágokban* az ismeretes Himfy-epigramma, a Himfy-bírálat 1814-ben az *Erdélyi Múzeum* első füzetében is napvilágot lát. Az akkori fejletlen irodalmi viszonyok mellett Kisfaludy minderről természetesen késve értesül, de a Ruszek József keszthelyi apáttal és Dessewffy József gróffal az 1816—17. években folytatott levelezése⁹ már teljes elhidegülést, sőt ellenszenvet mutat a kritikusk Kazinczy, s általában a ledorongoló kritikai szellem iránt. Mindezt betetőzi Buczi Emilnek az 1817-es *Erdélyi Múzeum* 7. füzetében megjelent, a Hunyadi-dramáról szóló elmarasztaló kritikája, melyben a dráma teóriájában való járatlanságot veti a szerző szemére. Tárgyunk szempontjából érdemes megemlítenünk, miként reflektált erre Kisfaludy Sándor Dessewffy József gróffhoz 1817-ben írt levelében: „a Dráma theoriájának nem tudásából azt következtetni, hogy jól nem is lehet írni, vagy azt következtetni, hogy a ki a theoriát tudgya, mingyárt jól is ír, nem egyéb, mint azt vitatni, hogy a potrohos Dégen jobban értette a repülés mesterségét, mint a sas, mert a sasnak az csak természete, Dégennek pedig sokáig nyomorgatott theoriája volt”.¹⁰ (Ez a „potrohos Dégen” azonos Jakob Degen bécsi mechanikussal (1756—1848), aki a XIX. század elején repülési kísérletekkel foglalkozott. — Wurzbach: *Biographisches Lexikon* III. 191.) — Ime, itt már felbukkan a tárgyalt költemény költői képe: a sasként magasban keringő lángész, szembeállítva a földön csúszó teoretikussal!

Így tehát az egyik versnél formai, a másik versnél tartalmi szempontú vizsgálatból levont következtetés — egybevetve a másik két ismert vers megjelenési dátumával — oda utal, hogy a most felfedezett és fentiekben ismertetett két Kisfaludy-vers gyaníthatóan a XIX. század tizes éveinek második felében, vagy a huszas évek legelején íródott, és — szerencsés véletlen folytán — egy későbbi időből származó eredeti tisztázati kézírásban maradt korunkra.

Esztétikai értékük nem különösebb. Az egyik, a *Lejorrázott szeretem*, inkább csak versbeszedett anekdotának tekinthető, a másik ügyes, fordulatos allegórikus állatmese, de verselésé és nyelvbeli előadása kissé nehézkes. Ám mindenesetre hozzájárulnak egy-egy újabb vonással Kisfaludy Sándor költői portréjának teljesebbé tételéhez, s így köszönet és elismerés illeti a kéziratoknak az ismeretlenség homályában szerényen meghúzódó jelenlegi tulajdonosát, hogy lehetővé tette a versek publikálását.

STOLL BÉLA

SZTÁRAI MIHÁLY ISMERETLEN BIBLIAI HISTÓRIÁJA

A szöveget megőrző énekeskönyv eddig sajátos módon elkerülte a figyelmet, pedig 1908 óta az Orsz. Széchényi Könyvtárban van. (Oct. Hung. 642.) Létrejöttében négy személynek volt szerepe. Az I., legkorábbi kéz az 5a—23b, 41a—53a, 57a—72b, 77a—106b és 110a—180b lapokat írta tele 1615. dec. 22. — 1616. febr. 23. között, Bölönben (Háromszék vm.). Csak nevének kezdőbetűit: „GK.” írta le többször is a másolás különböző dátumai mellé. A kötet tokján tévesen szerepel a „Bölönyi János Zsigmond-kodex” elnevezés. A 112b. lapon ugyan ez olvasható: „finis 25 die Januarii 1616. GK. In Beoleon R. Joanni Sigmond. Bölönien.”, de ez azt jelenti, hogy a leíró, GK, ezt az éneket Bölöni János Zsigmondnak írta le, vagy ajánlotta. A kötetet az énekek többségének összeírásai helyéről *Bölöni-énekeskönyvnek* nevezzük el. A 32a—b és 53a—b lapokat a II. kéz írta tele 1617-ben. A III. kéz 1618—9-ben dolgozott az 1a—4b, 31a—34b, 73a—76b és 107a—109b lapokon. Végül a IV. kéz munkája a 24a—31b, 35a—40b és 54a—56b lapokon látható. A 40b. lapon elárulja nevének kezdőbetűit és a leírás helyét: „Finis in Kereztur Siculorum Anno Domini Milesimo Sexcentesimo Vigesimo. J. B. Z.”

⁸ E versnemből csak két kisebb distichonban írt epigrammatikus versét ismerjük: „Midőn Gr. Reviczky Ádám cancellár lett” és „I. Ferencz, Magyar Királynak.”

⁹ ANGYAL-féle Kisfaludy-kiadás VIII. k. 280—355.

¹⁰ Uo. 331.

Mint látható, a különböző kezek nem kronológiai rendben váltogatják egymást. A börtökös korabeli, az eredeti lapszámozás is folyamatosan halad 53—417-ig, s ezért a kötet jelenlegi állapota csak úgy magyarázható, hogy a legutolsó tulajdonos 1621 táján egy vagy két szétesett énekeskönyvet újrakötetett és kiegészített. A kötet eleje és közből is néhány levél ezután eshetett ki.

Az énekeskönyv 103 éneket tartalmaz, közülük néhány csonka. Többségük az ismert XVI. századi vallásos anyag. Mintegy 12 éneke az 1607 k. megjelent unitárius ék.-ben jelent meg először nyomtatásban; Balassi: Bocsásd meg úristen . . . kezdetű énekét is innen másolhatták be a kötetbe. (105a). Ez és az összeírás helyei (Bölon, Székelykeresztur) kétségtelenné teszik, hogy unitárius kézirat. Az énekek között akad néhány, mely eddig ismeretlen volt. Közülük legjelentősebb Sztárai bibliai históriája, melyet az 54a—56b. lapokra írt be a IV., 1620—1621-ben dolgozó kéz:

Historia 3. Esdr. 3. Melodiam quaere.

1. Mayd zep dolgot mondok kerlek meg hallyatok,
Es tü mind feienkent azt meg tanollyatok,
Es mindeneknek nagy bizodalommal meg praedikallyatok.
2. Iria az Esdras pap ezt az eö könyueben,
Regi nagi wdöben még az ö töruenben,
Az igassaghoz ualo zerelemben es remensegeben.
3. Chioda nagy hatalmas az Darius vala,
Ki az Persiaban pogan chiazar vala,
Nagi lakodalmot az ö zolgaynak kezittetet uala.
4. Hogy az lakodalmot el uegeztek volna,
Es felseges chiazar es el niugot uolna,
Zep harom iffiu az chiazar feienel imezt mongyak vala.
5. Az ki mentöl nagiob bölcz bezedet mondhat,
Ez nagyöb iutalmat az chiazartol uehet,
Job keze felöl az chiazarnak ülhet es eö orzagalhat.
6. Erös igen az bor, chiazar erösb bornal,
Az azzonyallat erösb¹ az chiazarnal,
De ez uilagon ninczen erösb allat az egy igassaggnal.
7. Lam zepen meg irak ez harom bezedet,²
Chiazar feie ala az nagy bölczeseget
Teuek, hagi erröl uennenek ö tölle igaz iteletet,
8. Sok fele zolgait chiazar be giütete,
Itelö birait reggel le ültete,
Ez harom irast eleiekben vete, uelek iteltete.
9. Teöruenyben hiuata az harom zep iffiat,
Nagy zepen kerdezi tölleök, hagi mit irtak,
Es az legh első, ki az borrol³ irt uolt, monda az vraknak:
10. Az io bornak, vgymond, nagy hatalmas uagion,
Hagi ö mindeneket meg bolondithasson,
Chiazart es aruat, zegent es kazdagot egyyue zamlallyon.
11. Rezegeben ember lam mind forintra zol,
Semmit nem bankodik, senkiuel nem gondol,
Sem biraiuol, vruual nem gondol, chiazarral sem gondol.

¹ A kéziratban: *erös*

² A kéziratban: *bezezedet*

³ A kéziratban: *borrol*

12. Igen hiualkodik, igen fualkodik,
Igen morgolodik, igen uiaskodik,
Salamonkodik, masod nap ezekről megh sem emlekezik.
13. Nem mondhatnak uala ezeknek ellenne,
Azert hogy az iffiu immar uezteglene,
Az masik iffiu, ki czazarrol⁴ irt uolt, allapek elöue.
14. Vrak, sok emberek ez uilagon uadnak,
Kik nagi sok marhakkal, kazdagsaggal birnak,
Azert mind ezek chiak az eggi chiazarnak minniaian zolgalnak.
15. Az harmadik iffiu es elöue alla,
Kinek az ö neue Zorobabel vala,
Az vrak elöt az azzonyallatrol igassagot zola.
16. Vgi uagion az, vrak, az chiazar hatalmas,
Azonkeppen esmeg az io bor hatalmas,
De az azzonyallat mind bornal, chiazarnal higgietek, hatalmasb.
17. Ki zwlte az chiazart, hanem azzony allat ?
Ki zült minnyaiunkat, hanem azzony allat ?
Ki tartot mynket, es ki neuelt mynket, hanem azzonyallat ?
18. Azzony allat zülte, kik zölöt kapalnak,
Minden embereknek kik inget czinalnak,
Es nallok nélkül ez feöldi emberek megh nem maradhatnak.
19. Aranyal, ezüstnel lam ö dragalatosb,
Draga gyöngynel, könél nyluan keuanatosb,
Minden szepsegnel, minden ekessegnel nyluan zerelmetesb.
20. Ha kinek ezüsti, arannya sok leyend,
Es annak eleöue egy zep azzony menend,
Minden marhayat ottan el fel ejti, ha rea tekintend.
21. Ezert attiat, annyat az ember el haggia,
Ki kiczinkorabol eötet fel tartotta,
Es önön magat felesege melle köti es foglallya.
22. Azert ne banniatok, hoki tü ezt hallyatok,
Birnak tü ueletek, azt nyluan tuggyatok,
Es en ezt iobban mayd megh bizonyttom, hogy ha keuannyatok.
23. Hatalmas a chiazar, ki mindennek zolgal,
Senki eöt nem bantya, sem ellenne nem zol,
Söt minden ember chiazar elöt aluan igen rezketue all.
24. De zememmel lattam az chiazarne⁵ azzont,
Hogy kiraly feieböl coronat ki uötte,
Feieben tötte s gyenge bal kezeuel ütet arczul verte.
25. Chiazar zaia tatua chiak rea nez uala,
Mert ö zerelmeben almelkodik uala,
Söt méég öneki hizelkedik vala, keduet oya uala.
26. Ez bezedet haluan egy masra nezenek,
Semmitük ezekre nem felelhetenek,
Az igassagrol még azon iffiuotol ilyen szot ueuenek :

⁴ czazarrol-ból javítva

⁵ A kéziratban : chiazare

27. Az igazság, vrak, nagyobb mind ezeknél,
Erős és hatalmas minden embereknél,
Azzony emberrel, borsal és cizárral, mert vagyon Istennel.
28. Látni mind az eget föld keleti igazságot,
Az igazságot peniglen a föld igazságot,
Mert nem találtak látni az igazságban semmi hamisságot.
29. Chiazar penig bűnös, és minden emberek,
Azon keppen penig az azzony emberek,
Az hamissággal nyilván rakva uagyon ő czelekedetek.
30. És hamisságokban látni ők mind el ueznek,
Ha az igazságnak ők nem engedendnek,
Mert az igazság igaz uallást keleti minden emberektől.
31. Az igazság lezén örökre örökke,
Mert az Isten lezén örökre örökke,
És az igazság meg marad ővele örökre örökke.
32. Az chiazar ezt halla, olj igen cizodala,
Az iffiat azonnal meg ayandekoza,
Melle ültete, és ő országában fele emberre teue.
33. Ezt az nagy Vristen meg iratta nekünk,
Hogy az igazságnak minniaian engedgiwnk,
Hogy my mindniaian az igazság által örökke elhessünk.
34. Ezer eöt záz után az negyven kilenczben
Az Sztaray Mihály zerze ezt versekben,
Az igazsághoz való zerelmében és remensegeben. finis.

A szöveg — néhány jelentéktelen másolási hibától eltekintve — pontosnak látszik; a másoló az elég szokatlan versformát (6/6/6/6/5/6/6) sem rontotta el sehol. A versfőszöveg azonban nem teljes: a STARINVS utolsó, S betűje nincs meg. Az eredetijével, Esdrás 3., apokrif könyvének 3—4. részével való összevetés is azt mutatja, hogy itt a szövegből valami hiányzik, bár Sztárai nem szedett versbe mindent, amit forrásában talált. (3. Esdr. 4, 23—27-nek sincs a magyar szövegben megfelelője.) A história az igazság erejéről szól; ezt Sztárai különösen aktuálisnak érezhette 1549-ben, hiszen egy másik énekének tanúsága szerint éppen akkor volt „tar papokkal ... nagy itkezetben”.